

ZAKONITOST I TEODICEJSKI ARGUMENAT IZ REDA U SVIJETU

Pošto se na stranicama »Crkve u svijetu« već bilo pojavilo tretiranje nekih aspekata teodicejskog argumenta iz reda u svijetu, i ja sam se u jednom od prošlih brojeva (u br. 3) ovog časopisa, koji već i samim nazivom obuhvaća i tretiranje teodicejske problematike, pridružio tom korisnom poslu svojim člankom: *Slučaj i teodicejski argumenat iz reda u svijetu*.

»Ukratko: pripuštanje slučaja u argumenat i spekuliranje s malom i velikom vjerojatnošću rađa mnoge probleme, koje nije dobro mimoići ili previdjeti«, tako sam u gore spomenutom svom članku uokvirio područje svog kritičkog razmatranja, koje se dakle odnosi jedino na onaj aspekt teodicejskog argumenta iz reda u svijetu, koji *dopušta* (ilustrirajući to na stranicama teodicejskih radova svakojakim, ali u biti ekvivalentnim, slikama, kao što je napr. ono miješanje slova u vreći te ispuštanje jednog slova za drugim) da neki »mali red« (slikovito: ispisivanje riječi »Homer«) može nastati slučajem, tj. bez pomoći nekog umnog redatelja, ali da tako ne može nastati neki »veliki red« (ispisivanje cijele Ilijade), jer da je vjerojatnost slučajnog nastajanja tako velikog reda toliko malena, da se može smatrati nemogućnošću.

A ishod tog našeg kritičkog razmatranja bio je ponajprije ovaj: malu, pa ni veoma malu vjerojatnost nije dobro nazivati nemogućnošću, jer se time zaključku sugerira veća snaga nego je ima; zatim ovaj: vjerojatnost nastajanja onako velikog reda nije malena, ako je broj ponovljenih pokušaja dovoljno velik, pa u tako postavljenom argumentu treba *primarnom* brigom nastojati utvrditi početak evolucije koja je dovela do onog reda; napokon ovaj: trebalo bi utvrditi ne postoje li možda u svijetu kakvi zakoni koji bi mogli čuvati i očuvati slučajem nastali »mali red«, koji bi akumulacijom, naime daljnjim slučajnim povećanjem mogao narasti u »veliki red«.

Naravno, tom potonjom kritičkom opaskom rečeno je tek ovo: ako se već jednom dopusti da slučajem može nastati »mali red«, tada treba paziti nije li neki »veliki red« možda nastao suradnjom takvog slučaja, s jedne strane, i zakona, s druge strane; to je, po mom mišljenju, potrebno zbog ovoga, što bi jedva bilo moguće bez rezerve božanskim atributom označiti redatelja kome bi bila potrebna suradnja slučaja da bi ostvario onaj red.

Tako, dakle, naše kritičko razmatranje kretalo se jedino unutar područja koje ovako ili onako, makar i djelomično, pripušta faktor slučaja u teodicejski argumenat iz reda u svijetu, i ta kritika vrijedi onoliko koliko vrijede njezini razlozi. Ukoliko su pak ti razlozi valjani, tad su i korisni kao znak za oprez i poticaj za nastojanje, da se na stranicama teodicejskih radova *ne donose slike* kao što je gore spomenuta, ili njoj ekvivalentne, ako su popraćene obrazloženjem koje zaključku sugerira veću snagu nego to dopuštaju premise, bez obzira na to što će možda ponekad neposredni efekt teodicejskog argumenta biti skromniji, jer inače neposredna, a svakako dugoročna šteta može biti znatna, pogotovo u tako važnom dijalogu sa scijentističkim mentalitetom modernog vremena i njegovih učenjaka.

A razmjena mišljenja, pa i konfrontacija raznih stavova kod tretiranja neke problematike, u našem slučaju teodicejske problematike, s potrebnim mirom iznesena, pomaže da se diskusijom postepeno nađu na okupu sve vrednije postavke, te da tok zaključivanja teodicejskog argumenta bude logički sve tačniji i čvršći, što omogućava da bude izražen sve čistijim, jasnijim i razumljivijim stilom, i da po tomu bude direktno sve plodniji (a ne pretežno indirektno, jer komplicirani stil budi doduše kod slušatelja ili čitatelja ponekad neki osjećaj skromnosti uz spremnost da se prihvate zaključci, ali isto tako ne rijetko, barem u podsvijesti, budi i osjećaj podozrenja i sumnje, što je kod teodicejske problematike najmanje poželjno); a ni psihološka korist razmjene mišljenja i konfrontacije raznih stavova nije malena, jer potiče na sve dublji zahvat u problematiku, a kod onih koji za takvu problematiku možda nijesu imali interesa, budi znatiželju koja potiče na razmišljanje, i tako tupi oštricu najnegativnije kritike: ignoriranje.

Zbog toga mi se čini korisnim da u ovom sada članku pokušam proširiti područje našeg kritičkog razmatranja teodicejskog argumenta iz reda u svijetu i na onaj aspekt tog argumenta, koji se zasniva na postavci da u svijetu ima reda koji nije nikako, ni djelomično, mogao nastati slučajem, nego je čist učinak zakonitosti koja potječe od nekog umnog zakonodavca i redatelja.

Čini mi se prikladnim da tu postavku osnažimo naukom¹ našeg velikog učenjaka Ruđera Josipa Boškovića, koji, u skladu s osnovnom idejom svog glavnog djela »*Teorija prirodne filozofije svedena na jedan zakon sila što postoje u prirodi*«, kaže, da se u tvarnom svijetu nikad i nigdje ne događa nešto slučajno, nego sve proizlazi iz određenih uzroka, tj. zakona, ali mi smo skloni da nazovemo »slučajnim« one

¹ Vidi opširnije u radnji: J. B. Marušić, *Teodicejski putovi R. J. Boškovića*, Split 1962 (kod navođenja kratica: TP).

dogadaje koji su nastali djelovanjem n a m ² nepoznatih određenih uzroka; evo i jedan doslovni navod iz tog njegova glavnog djela:

»Cum omnia determinatas habeant in Natura causas, ex quibus profluunt, et idcirco a nobis fortuita dicantur quaedam, quia causas a quibus earum existentiae determinantur, ignoramus.«³

Oснаживши tako gore navedenu postavku, mi se ovom prigodom ne ćemo dalje baviti tim da je vlastitim istraživanjem vrednujemo, nego nam je sada svrha da pokušamo ispitati ima li u suvremenim teodicejskim djelima nešto što bi moglo oslabiti teodicejski argumenat zasnovan na toj postavci.

Naravno, kad bi netko smatrao shodnim da tu postavku (tj. red koji je čist učinak djelatnosti nekog umnog zakonodavca i redatelja) i ilustrira nekom, bilo kakvom, slikom, ili navođenjem nekog konkretnog primjera iz prirode, tad bi sve to dobro došlo, ali pod *uvjetom* da to ne bude možda izneseno u obliku koji dopušta da neki »mali red« može nastati slučajno, ali da »veliki red« ne može tako nastati — jer bismo se time ponovo našli na području našeg gore spomenutog predašnjeg članka.

Ako bi dakle netko kao ilustraciju gore spomenute postavke uzeo, pod gore *spomenutim uvjetom*, npr. stalno ispisivanje riječi »Homer« ili cijele Ilijade, ili stalno nastajanje kristala soli iz otopine soli, ili stalno građenje saća u košnici pčela — tad su sve te slike i primjeri dobro došli.

Da ponovimo: naše kritičko razmatranje polazi od postavke da u svijetu ima reda koji nije nikako (ni djelomično) nastao slučajem, nego je čist učinak djelatnosti nekog umnog redatelja i zakonodavca.

A prvi korak našeg kritičkog razmatranja oslonit ćemo na slijedeću misao i riječ Boškovića, kojom on kaže, da mi, makar možemo donekle opažanjem spoznati zakon koji vlada prirodom, ne možemo nikako opažanjem spoznati i ustanoviti je li materija (odnosno materijalne »tačke«, kako to on kaže) od koje je sazdan tvarni svijet bila sposobna prihvatiti i je li prihvatila taj zakon koji je svojom mišlju i voljom Vrhovni Tvorac (Supremus Conditor) u njezinu narav utisnuo, pa se ona dalje slijedeći tu svoju narav sama nužno giblje, oblikuje i sređuje, ili ona nije bila sposobna prihvatiti i nije prihvatila taj zakon, pa je Vrhovni Tvorac neposredno pokreće, oblikuje i sređuje u skladu sa svojim zakonom (tj. svojom mišlju i svojom slobodnom voljom); bilo da se uzme kao stvarna prva ili druga od te dvije alternative, kaže Bošković, fenomen (tj. pojavni svijet što ga opažamo osjetilima) bit će uvijek posve isti (tj. sva opažanja fizike, kemije ... svih prirodnih znanosti bit će uvijek ista):

² Kad bi nam bili poznati svi ti određeni uzroci, tj. kad bi nam bio posve poznat zakon sila koji vlada prirodom, tad bismo, kaže Bošković, ne samo vidjeli da se u prirodi, u tvarnom svijetu ne događa ništa slučajno, nego bismo mogli predvidjeti sve buduće događaje u tvarnom svijetu; vidi TP str. 29.

Ono što se naziva slučajem tek u odnosu na nečije neznanje, to je zgodno nazvati: *prividni slučaj*, *pseudoslučaj*, *relativni slučaj* — za razliku od *pravog slučaja*, koji smo i do sada nazivali naprosto slučajem, a mogao bi zgodno biti nazvan i *apsolutnim slučajem*.

³ Ruder Josip Bošković, *Theoria philosophiae naturalis redacta ad unicam legem virium in natura existentium*, London 1922, § 540; vidi u TP str. 32.

»An haec virium lex sit intrinseca, et essentialis ipsis indivisilibus punctis... an sit libera lex Auctoris Naturae, qui motus ipsos secundum legem a se pro arbitrio constitutam dirigit: illud non quaero, nec vero inveniri potest per phaenomena quae eadem sunt in omnibus iis sententiis.«⁴

Dakako, osnovna misao tih alternativa nije samo Boškovićeve, jer su je i drugi veliki duhovi prije i poslije njega postavljali indirektno ili direktno, ali mi smo se ovdje poslužili Boškovićevo jasnom formulacijom, pa ćemo zbog toga, a i zbog praktičnog razloga kratikoće, te alternative u slijedećim recima nazivati njegovim imenom.

Na prvi mah bi se možda nekako moglo posumnjati u teodicejsku plodnost gore navedenog distingviranja, kad i jedna i druga alternativa s jednakom sigurnošću kažu, da je red u stvarnom svijetu učinak nekog umnog, netvarnog redatelja i zakonodavca.

Nadam se da će ishod ovog našeg kritičkog razmatranja doprinijeti da se lakše sagleda plodnost brižnog i pažljivog distingviranja dviju gore navedenih alternativa (u skladu sa starim načelom: Qui bene distinguit bene docet). Međutim, da ne bi ovo naše razmatranje bar na početku ponijelo sav teret odgovornosti za apel na pažnju i strpljivost bez kojih nije moguće provoditi kritičku analizu⁵, odmah ćemo navesti što u pitanju o kojem je riječ kaže jedan od najvažnijih zastupnika skolastičke filozofije kod nas:

»Zakoni v naravi... niso nič drugega kakor neka svojstvenost stvari... tiste svojstvenosti so ali nekaj, kar je stvarjem bistveno, ali pa nekaj, kar im ni bistveno. Ne v prvem in ne v drugem primeru jih ne moremo doumeti brez Boga.

Ako tiste svojstvenosti, da tako ali tako delujejo, stvarjem niso bistvene, je jasno, da... kažejo na višjega zakonodavca, Boga... (Ali je) verjetnejša druga misel, da je dejava stvari določena po njih notranji naravi, po njih bistvu. Seveda moramo tudi v tem primeru priznati nadsvetovnega zakonodavca... Da se je svet prav tako izobličil, kakor se je, zato je bilo *odločilno* neko prvotno stanje... Zato zopet mora biti nadsvetovni vzrok, ki je dal prvotni snovi takšen in takšen pogon, da se je *začela* tako in tako razvijati.«⁶

Iz tih riječi vidi se ne samo to da je autor sklon drugoj Boškovićevoj alternativni (»verjetnejša«), nego još i ovo, da on toj alternativni pridodaje *nov i važan* element: početak evolucije stvarnog svijeta; zbog toga smo mi u njegovu tekstu potcrtali ono što je potcrtano.

⁴ Bošković, n. d. § 516; vidi TP str. 41.

⁵ Suvremeni čitatelj ili slušatelj ponajviše od teističkog apostolata očekuje sintezu koja obuhvaća problematiku cijelog čovjeka i smisao njegova života. To je pozitivna tendencija, koja obavezuje da se ne ostane kod analize detalja; ali, u drugu ruku, trud oko analize detalja smanjuje pogibelj da sinteza bude nerealna.

⁶ ALEŠ UŠENIČNIK, *Uvod v filozofijo*, Ljubljana 1924, str. 409–410.

A sada evo k tomu i riječi još jednog uvaženog suvremenog zastupnika skolastičke filozofije kod nas, koji u jednom specijalnom pitanju evolucije svijeta govori slično onome što gore navedeni autor kaže o evoluciji uopće:

»Pitanje... samoniklosti života za skolastičkoga mislioca može imati samo ovaj smisao: da li je za postanak života bio potrebit novi, posebni i izravni stvaralački zahvat, te je tako prvi život nekako *izravno* potekao od Boga, ili je bilo dostatno, da Stvaralačka Božja misao *od početka* u materiju putem formi ugradi aktivnu upravljenu, koja će izmjeničnim djelovanjem anorganskih bića i postepenom evolucijom tokom vremena proizvesti sve savršenije anorganske i organske forme, koje su tjelesnim bićima princip života i životnog djelovanja.«⁷

I u tim riječima ono što je potertano mi smo potertali, naime riječ «izravno» u prvoj alternativi i riječ »od početka« u drugoj; citirani autor u tom istom članku dalje kaže, da je, po njegovu mišljenju, život mogao nastati prema drugoj alternativi: »Nama se dakle generatio spontanea u iznesenom smislu... ne čini nemogućom.«

A sad učinimo naš daljnji korak ovim kritičkim pitanjem: a što onda, ako bi netko smatrao da se evolucija tvarnog svijeta odvija prema drugoj alternativi, ali ujedno držao da ona možda traje oduvijek, bez početka?

Neki suvremeni ugledni i uvaženi teodicejski autori na to pitanje odgovaraju s naglašenim nastojanjem⁸ da teodicejski argument zasnovan na drugoj alternativi učine sasvim neovisnim o pitanju da li evolucija tvarnog svijeta ima početak, ili traje oduvijek, bez početka.

Oni to čine ponajviše u okviru teodicejskog argumenta iz »kontingencije«, u kojem je — s pravom se kaže — sadržan i problem teodicejskog argumenta iz reda u svijetu, koji traži *otkud red* što je ostvaren pojedinim fazama evolucije i cijelim evolucionim tokom, dok argument iz kontingencije, zahvaćajući problem šire i zalazeći u nj dublje, pita *otkud egzistencija* pojedinih faza evolucije (i onda ako je njima ostvaren neki red i onda ako nije) i cijelog evolucionog toka.

Taj argument iz kontingencije gore spomenuti autori zasnivaju na ovoj osnovnoj i presudno važnoj postavci, koju ćemo izraziti riječima nekih naših domaćih autora (koji se u toj stvari slažu s uglednim stranim autorima):

»Pojam uzroka ne traži, da je sam bez uzroka«⁹ — tj. »ne pravimo, da bi neposredni vzrok prigodnemu bitju ne moglo biti drugo prigodno bitje... kakor je npr: ta človek od drugega človeka, ta ptica od druge ptice...«¹⁰

⁷ Dr IVAN KOZELJ, *Skolastička filozofija pred problemom postanka života*, »Bogoslovska smotra«, Zagreb 1963, broj 2, str. 57.

⁸ To čini i sam Bošković, makar on inače drži da se može dokazati nužni početak gibanja u tvarnom svijetu; vidi TP str. 42—43, 44—46.

⁹ Dr FRANJO ŠANC, S. J., *Stvoritelj svijeta*, Sarajevo 1935, str. 79.

¹⁰ UŠENIČNIK, n. d., str. 397—398.

Dakle, kontingentnim (prigodnim)« se naziva ono biće koje nema u samom sebi dovoljan razlog svoje egzistencije, pa od nekog drugog bića dobiva pomoć za svoju egzistenciju.

A niz »kontingentnih bića« je niz »srednjih uzroka« u kojem pojedini članovi pomoć za svoje postojanje dobivaju od člana ispred sebe, a taj opet dobiva od onog ispred sebe: »Moji su roditelji uzrok moje egzistencije... a moji roditelji su... ovisni od svojih roditelja. Tako se taj lanac ovisnosti nastavlja: tko god je egzistenciju primio, kao da rukom pokazuje na drugoga, od koga je egzistenciju primio...«¹¹

Tako zasnovani argumenat iz kontingencije (i u njemu sadržani argumenat iz reda u svijetu) gore spomenuti autori privode ovakvom zaključku: u nizu srednjih uzroka (tj. nizu kontingentnih bića) nijedan član nema u samom sebi dovoljan razlog svoje egzistencije, pa *ni niz kao cjelina*, makar on bio i beskonačan, tj. bez početka, nema u sebi dovoljan razlog svoje egzistencije te je zbog toga ovisan o nekom Neprouzrokovanom Uzroku (NU) od koga dobiva dovoljnu pomoć za svoju egzistenciju.

Da bi olakotili razumijevanje tog svog zaključivanja, razni, gore spomenuti autori običavaju na stranicama svojih teodicejskih radova donositi svakojake, ali u biti ekvivalentne i vrlo prikladne, slike; tako npr. kao niz srednjih uzroka uzimaju niz poučenih učitelja, tj. niz ljudi od kojih je svaki sam po sebi neznalica, te je sve što zna primio od svog učitelja, a taj opet od svog, itd...; kažu dakle: u takvom nizu svaki član je sam po sebi neznalica, pa zbog toga je i niz kao cjelina, makar on bio i beskonačan (tj. bez početka) bez znanja, te mu je znanje moralo biti dano izvana.

Međutim, to zaključivanje, uz dužno poštovanje prema uglednim autorima¹², može se, po mom mišljenju, podvrći opravdanoj kritici.

Pozajmimo gore navedenu sliku, ali je, ne alterirajući bit problematike, učinimo još slikovitijom; uzmimo da oni ljudi ne poučavaju jedan drugoga, nego da jedna knjiga ide od ruke do ruke tako da je pojedini ljudi dobivaju od onog ispred sebe i daju onom iza sebe; nijedan od tih ljudi nije proizveo knjigu, ni papir od kojeg je napravljena ni sadržaj kojim je ispisana, pa i tu dakle treba reći, da je knjiga nizu, makar on bio i beskonačan, morala biti dana izvana, baš kao što se reklo, da je znanje takvom nizu moralo biti dano izvana.

Međutim, očito je da nijedan član niza, ako je niz beskonačan (tj. bez početka) ne može dobiti knjigu izvana, jer je u *takvom* nizu svaki član dobiva od prethodnog člana istog niza; tj. *nijedna* od onih Zimmermannovih ruku *ne pokazuje na nekoga izvan niza*.

Da bismo lakše istražili gdje se krije pogreška, korisno će biti da se ponajprije osvrnemo na ovo, kako problemu pristupa sv. Toma.

¹¹ Dr STJEPAN ZIMMERMANN, *Religija i život*, Zagreb 1938, str. 205—207.

¹² Dakako, nije riječ tek o našim uglednim gore citiranim autorima, nego i o svim drugima koji u svojim teodicejskim radovima zauzimaju isto stanovište; tako sam, u svojoj radnji na latinskom jeziku: *De damno ex admissa infinitate seriei causarum causatarum in theodicea*, Split 1965, na sličan način kritički analizirao to stanovište u djelima dvaju vrlo uglednih stranih autora.

Kad bi, na primjer, mjesto one knjige išao od ruke do ruke komad leda, tad bi egzistencija tog leda u ruci svakog od tih ljudi bila ovisna ne samo o *longitudinalnom* utjecaju prethodnih ljudi tog niza, nego i o *lateralnom* utjecaju zime, bez koje tog leda ne bi bilo, nego bi bila voda. Ukoliko se na sličan način reče da je o nekom *lateralnom* utjecaju ovisna i ona knjiga što ide o ruke do ruke, i ono znanje što ga riječi učitelja rađaju u glavi učenika, i ono rađanje čovjeka od čovjeka — tad bismo se našli upravo na stanovištu sv. Tome kad on kaže: »homo generat hominem, et sol«,¹³ tj. roditelji *nijesu dovoljan razlog* postojanja svog sina zbog toga što oni sinu *ne mogu* dati egzistenciju *bez lateralne pomoći* Nebeskih sfera (sunca); dakako, tu nije bitno važno ondašnje opće prihvaćeno shvaćanje uloge Nebeskih sfera, nego je bitno važno što se uzima u obzir *lateralni* utjecaj na *evoluciju stvari*; ako se k tome još pridoda da su, po Tominu shvaćanju, one Nebeske sfere bile pokretane od nekog Nepokretnog Pokretača, tad se može reći da je njegovo stanovište vrlo blizu *prvoj* Boškovićevoj alternativni.

Naprotiv, argumentat iz kontingencije, kod kojeg mi kritički ispitujemo problem beskonačnosti, ne uzima u obzir nikakav *lateralni* utjecaj, nego se zasniva jedino na gore navedenoj presudno važnoj postavci *longitudinalne* ovisnosti, koja bi se (za razliku od sv. Tome) mogla ovako zgodno izraziti: *homo generat hominem, tj. roditelji nijesu dovoljan razlog* postojanja svog sina zbog toga što su i oni sami *svoju egzistenciju dobili od svojih roditelja*. Drugim riječima, da bi se pronašao uzrok postojanja onog leda u ruci bilo kojeg od onih ljudi u nizu, ne uzima se u obzir *lateralni* utjecaj zime, nego se uzima u obzir *jedino longitudinalni* utjecaj prethodnih ljudi istog niza — te se konstatira, da nijedan od tih ljudi, makar niz bio i beskonačan, nije proizvođač leda, pa je postojanje tog leda u ruci svakog od onih ljudi ovisno o nekom uzroku izvan niza. Takvo zaključivanje, koje nije *pošlo* od gore navedenog stanovišta sv. Tome, moglo bi sada k tomu stanovištu *doći*, te kazati da je postojanje onog leda (knjige, znanja...) u ruci bilo kojeg od onih ljudi ovisno o nekom *lateralnom* utjecaju; ipak, to se ne čini, i to uglavnom s pravom, jer egzistencija leda *u ruci* bilo kojeg od onih ljudi, tj. *kontingentni položaj* leda, ne može nikako biti obrazložen *lateralnim* utjecajem zime, nego jedino nekim *longitudinalnim* utjecajem koji dolazi preko prethodnih članova niza: bez te, *longitudinalne*, ovisnosti ne bi ni bilo niza srednjih uzroka, tj. niza međusobno ovisnih *kontingentnih* položaja leda što su nastajali jedan od drugoga.

Dakako, kad je riječ o bilo kakvom nizu srednjih uzroka, npr. o nastajanju čovjeka od čovjeka, tad i to nastajanje *kontingentnih* bića jednog od drugoga mora biti obrazloženo nekim uzročnim utjecajem iz *longitudinalnog* smjera.

Da bi izišli iz tog čorsokaka, gore spomenuti autori ne tjeraju stvar do kraja, nego se zaustavljaju na konstataciji: egzistencija bilo kojeg člana u nizu srednjih uzroka, makar niz bio i beskonačan, dovoljno je obrazložena uzročnim utjecajem nekog Neprouzrokovanog Uzroka (NU) — te se tako stvara iluzija kao da i u beskonačnom (tj. bez početka) nizu

¹³ Theol. I, q. 115, a 3; usporedbi u radnjama: J. B. Marušić: *Teodicejska slikovnica* (TS), Split 1963, str. 29,32—33; *De damno ex admissa infinitate seriei causarum causatarum in theodicea* (DM), Split 1965, str. 7—9.

¹⁴ Usporedbi: DM, str. 9.

srednjih uzroka onaj NU može djelovati iz longitudinalnog smjera, te tako biti dovoljan razlog postojanja bilo kojeg člana tog niza (tj. stvarar se iluzija, kao da nema razlike između konačnog i beskonačnog niza srednjih uzroka s obzirom na mogućnost longitudinalnog utjecaja onog NU).

Možda nije neumjesno zapitati se: kako razloge te naše kritike nijesu zapazili gore spomenuti autori?

Čini mi se da bi se na to pitanje moglo ovako odgovoriti: oni su toliko fascinirani tačnošću logike: »ono što netko ima, a nema sam od sebe, to je dobilo izvana«, da nijesu svratili pozornost na *isto tako* tačnu logiku: »ono što netko ima, a ne može dobiti izvana, to ima sam od sebe.«

Oni su toliko fascinirani tačnošću tvrdnje: »beskonačnost ne čini niz sebi-dostatnim«, da nijesu svratili pozornost na *isto tako* tačnu tvrdnju: »beskonačnost je zapreka da nizu tko izvana dade s ve što mu nedostaje.«

Baš to nesvrtačanje pozornosti na obje te tvrdnje stavara iluziju kao da se može apstrahirati od pitanja konačnosti ili beskonačnosti niza, a utvrditi jedino ovisnost niza o nekom vanjskom Neprouzrokovanom Uzroku od kojega nizu dolazi dovoljna pomoć za egzistenciju.

Takva iluzija (nekad jasno izražena, a nekad začahureno prisutna), po mom skromnom mišljenju, čini ono zaključivanje iluzornim.

Zbog toga mislim da onako formulirani argumenat iz kontingencije — i u njemu sadržani argumenat iz reda u svijetu, zasnovan na drugoj Boškovićevoj alternativni — ne može donijeti ploda, te ga treba sanirati tako, da se jednaka pozornost svrati na obje gore navedene tvrdnje, te se odjednom zakluče obje stvari: i da nizu mora biti izvana dana dovoljna pomoć za njegovu egzistenciju, jer nije sebidostatan, i da niz mora imati početak¹⁵, kako bi tu pomoć mogao primiti.

Mnogi vjernici intuitivno osjećaju da nešto nije u redu s onom beskonačnošću, pa nastoje spontano, na svoju ruku »sanirati« ono zaključivanje oslonom na objavljeno: »U početku stvori Bog nebo i zemlju...«; međutim, oni time lišavaju argumenat njegova osnovnog razloga postojanja: da bude *praeambulum* Objave i *praeambulum* Vjere.

Zaključak

Naše kritičko razmatranje teodicejskog argumenta iz reda u svijetu nastojalo je ukazati pod kojim uvjetima i na koji način, po našem mišljenju, tom argumentu *nanosi štetu* postavka koja dopušta uplitanje slučaja u tok evolucije svijeta, i postavka koja ovako ili onako dovodi u pitanje nužni početak te evolucije.

Naravno, naše kritičko razmatranje nije išlo za tim da potcijeni ulogu racionalnih preambula vjere, nego je išlo za tim da ih (na području što je kritikom zahvaćeno) očuva od štete, te da bude poticaj na rad da se vjeri priskrbe što čvršća racionalna preambula, jer iracionalna ne mogu

¹⁵ Uporedi u radnjama: J. B. MARUŠIĆ: TP, str. 52—59; TS, str. 21—24; DM, str. 10—13; *U početku bijaše...*, Zagreb 1960, str. 74—100; *Tvar i gibanje*, Split 1953, str. 15—24.

nikako biti dovoljna (makar ni iracionalni aspekti čovjekova bića ne samo ne smiju biti zanemareni, nego im treba posvetiti punu pažnju, svaki dan sve veću, kako to traži naše doba).

Ovdje mi se čini prikladnim navesti riječi pape Pavla VI (u govoru učesnicima VI internacionalnog tomističkog kongresa, u Rimu, 10. rujna 1965):

»Vaši radovi mogu... doprinijeti, da se rasprši zabluda stanovitog broja vjernika koji su danas napastovani fideizmom koji se nanovo rađa... oni teže da na opciji volje zasnuju svoj pristanak uz istine metafizičkog reda. Nasuprot toj abdikaciji razuma, koja smjera na ovo, da razori tradicionalnu nauku preambula vjere, vaši radovi treba da dozovu u pamet neophodno potrebnu vrijednost naravnog razuma, što je svečano utvrdio Prvi vatikanski koncil, u skladu s postojanom naukom Crkve...«

Volja treba da *optira za dobro*: mir, bratstvo i jedinstvo među ljudima, sve pravedniju raspodjelu zemaljskih dobara, sve savjesnije zalaganje na radnom mjestu da tih dobara bude sve više na opće dobro svih, sve brižniju pažnju da se društvena imovina savjesno čuva od štete... spremnost da se svakom pojedincu koji je u nevolji, bez obzira na rasu, narodnost, vjeru ili nevjeru, nazor na svijet, rane »zaližu uljem i vinom« (Lk 10, 34).

»Ne užije se svijeća i stavlja pod sud, nego na svijećnjak da svijetli svima... tako neka se svijetli svjetlost vaša pred ljudima, da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega koji je na nebesima.« (Mt 5, 15—16).

Ali svijeća treba da bude na svijećnjaku racionalnih preambula, a ne pod poklopcem fideizma.

(Dakako, uz neophodno potrebni svijećnjak racionalnih preambula u rukama, ne treba zaboraviti u kako nezavidnom položaju bi se našao ne samo svećenik ili levit nego i bilo koji apostol teizma koji bi htio put vjeri rasvijetliti *samim svijećnjakom*, bez svijeće na njemu).

J. B. MARUŠIĆ